

บทที่ ๒

ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับเทวดา

๒.๑ ความหมายของคำว่าเทวดา

คำว่า “เทวดา” ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกไม่ได้ระบุความหมายโดยตรงไว้ว่าหมายถึงอะไร แต่มีกล่าวถึงความหมายตามรูปศัพท์ในคัมภีร์รุ่นอรรถกถา คือ อรรถกถาขุททกปาฐะว่า คำว่าเทวดา มี ๒ ความหมาย คือ

๑. เล่นสนุกด้วยกามคุณทั้ง ๕ (ปญฺจหิ กามคฺคเณหิ ทิพฺพนฺติ กิพฺพนฺติ)

๒. รุ่งเรือง สว่างไสว ด้วยสิริของตน (อตฺตโน สิริยา ทิวนฺติ โชเตนฺติ)^๑

ในความหมายที่ ๒ นี้ ตรงกับความหมายที่ท่านราชกฤษณ์^๒ นักปราชญ์คนสำคัญของอินเดียได้ให้ความเห็นไว้ว่า “คำว่า เทวะ (Deva) แต่เดิมหมายถึงแสงสว่าง และต่อมากำนี้ได้ถูกใช้เรียกสิ่งที่มีแสงสว่างทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นดวงอาทิตย์ ท้องฟ้า ดวงดาว รุ่งอรุณ และกลางวัน เป็นต้น”

จากความหมายตามรูปศัพท์ข้างต้นนี้ เทวดาจึงหมายถึงชาวสวรรค์ (Heavenly Beings) ที่มีความพิเศษเหนือมนุษย์ธรรมดา เพราะชีวิตอุดมไปด้วยความสนุกเพลิดเพลินในกามคุณทั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส และแต่ละองค์ยังมีความสว่างไสวรุ่งเรืองด้วยความงดงามสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากหลักฐานในชั้นพระไตรปิฎก คำว่า เทวดาไม่ได้ใช้หมายถึงเฉพาะชาวสวรรค์อย่างเดียวเท่านั้น ยังใช้เรียกบุคคลหรือสิ่งที่คนเคารพนับถือเป็นพิเศษอีกด้วย ดังข้อความในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก^๓ ได้กล่าวถึงความหมายของเทวดาไว้ว่า

ที่ชื่อว่าเทวดานั้น ได้แก่ อาชีวก นิครนฺต ชฎิล ปริพาชก ดาบส เป็นเทวดาสำหรับคนที่เชื่อฟังอาชีวก ที่เชื่อฟังนิครนฺต ที่เชื่อฟังชฎิล ที่เชื่อฟังปริพาชก ที่เชื่อฟังดาบส, ช้าง ม้า วัว สุนัข กา เป็นเทวดาสำหรับผู้ประพฤติดัตถิพรต อัสสพรต โคพรต กุกกุรพรต กากพรต, ท้าววาสุเทพ ท้าวปุนณภัทร ท้าวมณีภัทร เป็นเทวดาสำหรับผู้ประพฤติวาสูเทพพรต ปุณณภัทรพรต มณี

^๑ อ้างใน Jotiya Dhirasekera and W.G. Weeraratne (Editors), **Encyclopaedia of Buddhism, Vol. IV**, (Sri Lanka: The Government of Sri Lanka, 2000), p. 413.

^๒ S. Radhakrishnan, **Indian Philosophy, Vol.1**, (Delhi, India: Oxford University Press, 1994), p. 76.

^๓ ขุ.จ. (บาลี), ๓๐/๑๒/๕๑-๕๒.

ภัทรพรต, ไฟเป็นเทวดาสำหรับผู้ประพาศอิศร์พรต, นาค ครุฑ ยักษ์ อสูร
คนธรรพ์ เทวดาผู้มหาราช จันทเทพบุตร สุริยเทพบุตร พระอินทร์
พระพรหม เหล่าเทวดา และทิศทั้ง ๔ เป็นเทวดาสำหรับผู้ประพาศนาคพรต
สุบรรณพรต ยักษพรต อสุรพรต คันธัพพรต มหาราชพรต จันทพรต สุริย
พรต อินทพรต พรหมพรต เทวดาพรต และทิสพรต, มนุษย์เหล่าใดเป็น
ทักษิณบุคลลของมนุษย์เหล่าใด มนุษย์เหล่านั้นนั้นชื่อว่าเป็นเทวดาของ
มนุษย์เหล่านั้น

จากข้อความข้างต้นนี้ เทวดาคือสิ่งที่มนุษย์เคารพนับถือและบูชา ซึ่งสามารถจำแนก
ได้ ๕ ประเภท คือ

๑. นักบวช นักพรต เป็นเทวดาสำหรับบรรดาศิษย์หรือผู้ที่เคารพนับถือ
๒. สัตว์บางชนิด เช่น ช้าง ม้า วัว กา เป็นเทวดาสำหรับผู้ที่นับถือสัตว์เหล่านั้นเป็น
สัญลักษณ์หรือศูนย์รวมใจของเผ่า

๓. ธรรมชาติ เช่น ไฟ พระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นเทวดาสำหรับผู้บูชาไฟ บูชา
พระอาทิตย์ พระจันทร์

๔. อมนุษย์บางประเภท เช่น นาค ยักษ์ ครุฑ เป็นเทวดาสำหรับผู้นับถืออมนุษย์

๕. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระพรหม พระอินทร์ เป็นเทวดาสำหรับผู้นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

การนับถือบุคคลหรือสิ่งใด ๆ ว่าเป็นพิเศษเหนือตนจึงเท่ากับเป็นการยกย่องไว้ใน
ฐานะเป็นเทวดา คำว่าเทวดาที่ใช้กันในพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้หมายถึงเพียงชาวสวรรค์เพียง
อย่างเดียว แต่หมายถึงบุคคลที่มีคุณสมบัติพิเศษอีกด้วย ดังพระพุทธพจน์^๑ ที่ว่า

เทวดามี ๓ จำพวก คือ เทวดาโดยสมมติ เทวดาโดยกำเนิด และเทวดาโดย
ความบริสุทธิ์ เทวดาโดยสมมติเป็นไฉน พระราชา พระราชกุมาร และ
พระราชเทวี บุคคลเหล่านี้เรียกว่าเทวดาโดยสมมติ เทวดาโดยกำเนิดเป็น
ไฉน เทวดาชั้นจาตุมหาราช ชั้นดาวดึงส์...เทวดาที่นับเนื่องในชั้นพรหม
และเทวดาที่สูงขึ้นไปกว่านั้น เหล่านี้เรียกว่าเทวดาโดยกำเนิด เทวดาโดย
ความบริสุทธิ์เป็นไฉน พระตถาคตเจ้าทั้งหลาย เหล่าสาวกของพระตถาคต
เจ้า ผู้เป็นพระอรหันตชินาสพ และพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ท่านเหล่านี้
เรียกว่าเทวดาโดยความบริสุทธิ์

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงว่า เทวดาที่เป็นชาวสวรรค์จริง ๆ คือ ผู้ที่เกิดเป็นเทวดา
บนสรวงสวรรค์ด้วยการหลุดพ้นที่หลังจากสิ้นชีวิต (โอปปาติกะ) เรียกว่าเทวดาโดยกำเนิด
ส่วนเทวดาอีก ๒ ประเภทที่เหลือ คือ เทวดาโดยสมมติกับเทวดาโดยความบริสุทธิ์ ล้วน

^๑ ขุ.จ. (บาลี), ๓๐/๓๒/๙๖.

หมายถึงมนุษย์ที่มีลักษณะหรือคุณสมบัติพิเศษที่ได้รับการยอมรับนับถือ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์และพระอรหันต์ โดยพระมหากษัตริย์นั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นสมมติเทพ เพราะเป็นผู้มีบุญญาธิการสูงส่งเปรียบได้กับเทวดา ส่วนพระอรหันต์ได้รับการยกย่องว่าเป็นวิสุทธิเทพ เพราะเป็นผู้หมดจดจากอำนาจของกิเลสตัณหา เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมสูงสุด เป็นที่เคารพสักการะไม่ใช่เฉพาะของเหล่านมนุษย์เท่านั้น แม้เทวดาทั้งหลายก็เคารพนับถือ

๒.๒ สถานที่สถิตของเทวดา

สถานที่สำหรับสถิตของเทวดาโดยกำเนิดนั้น เรียกว่า เทวโลกหรือสวรรค์ ซึ่งเป็นสถานที่พรั่งพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ สวรรค์แม้จะบริบูรณ์ด้วยความงดงามและความสุข แต่ก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ยังตกอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับโลกมนุษย์ นรก หรืออบายภูมิอื่นๆ เพราะตราบใดที่สัตว์โลกยังมีกิเลส ทำความดีบ้าง ชั่วบ้าง ตายไปก็ย่อมหมุนเวียนเปลี่ยนไปเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ตามอำนาจแห่งกรรมที่ได้ทำไว้ สวรรค์มีทั้งหมด ๒๖ ชั้นซึ่งแต่ละชั้นก็มีความประณีตแตกต่างกัน โดยจัดแบ่งเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๓ ประเภท คือ

๑. สวรรค์ชั้นกามาพจร มี ๖ ชั้น^๑

๒. สวรรค์ชั้นรูปาวจร มี ๑๖ ชั้น^๒

๓. สวรรค์ชั้นอรูปาพจร มี ๔ ชั้น^๓

รวมแล้วมีสวรรค์ ๒๖ ชั้น โดยเรียงตามลำดับชั้นได้ ดังนี้

ประเภทของสวรรค์	สวรรค์ชั้นต่าง ๆ
กามาพจร ๖ ชั้น	จาตุมหาราช, ดาวดึงส์, ยามา, ดุสิต, นิมมานรดี, และปรนิมมิตวสวัตดี
รูปาวจร มี ๑๖ ชั้น	พรหมปารีสัชชา, พรหมบุโรหิตา, มหาพรหมา, ปริตตาภา, อัปมาณภา, อาภัสสรา, ปริตตสุภา, อัปมาณสุภา, สุภิกินหา, เวหีปผลา, อสัณณุตตตา, อวิหา, อตปปา, สุทัสสา, สุทัสสี, และอกนิฏฐา
อรูปาพจร มี ๔ ชั้น	อากาสาณัญจายตนะ, วิญญูณัญจายตนะ, อากิญจัญญายตนะ, และเนวาสัญญานาสัญญายตนะ

การจัดแบ่งเป็นประเภททั้ง ๓ ดังกล่าวนี้นี้ กำหนดตามลักษณะของเทวดาที่สถิตอยู่ในสวรรค์แต่ละชั้นเป็นเกณฑ์ กล่าวคือ เทวดาที่สถิตในสวรรค์กามาพจรทั้ง ๖ ชั้นยังเป็นพวกที่ยินดีพอใจในกามคุณ ๕ ยังมีอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง ในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

^๑ ส.ม.(บาลี), ๑๙/๑๐๘๑/๓๖๙-๓๗๐.

^๒ ที.ปา.(บาลี), ๑๑/๒๘๑/๒๔๖.

^๓ ที.ปา.(บาลี), ๑๑/๓๔๑/๒๓๓.

เช่นเดียวกับมนุษย์ ต่างแต่ว่าทุกอย่างเป็นของทิพย์ อยู่ในภาวะพิเศษเหนือกว่าของมนุษย์ ส่วนเทวดาที่สถิตอยู่ในสวรรค์สูงกว่าชั้นกามาพจรขึ้นไปนิยมเรียกว่าพรหม และสถานที่สถิตเรียกว่าพรหมโลก โดยพรหมโลกยังจัดเป็นประเภทอุปาวจรเนื่องจากพรหมเหล่านี้ไม่มีความยินดีในกามคุณ ๕ เหมือนพวกเทวดาในกามาพจร ๖ ชั้น แต่ยินดีในรูปฌาน ๔ กล่าวคือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ส่วนพรหมโลก ๔ ชั้นสุดท้ายเรียกว่าอุปาวจรเนื่องจากพรหมเหล่านี้ยินดีในอารมณ์ที่เป็นนามธรรมล้วนๆ คือ รูปฌาน ๔ ได้แก่ อากาสนัญญาตนฌาน วิทยัญญาตนฌาน อากิญจัญญาตนฌาน และเนวสัญญานาสัญญาตนฌาน

กล่าวเฉพาะสวรรค์กามาพจรทั้ง ๖ ชั้น เทวดาแต่ละองค์มีสถานที่อยู่อาศัยส่วนตัวเรียกว่าวิมาน ซึ่งความวิจิตรพิสดารหรือกว้างใหญ่ของวิมานขึ้นอยู่กับผลบุญที่เทวดาแต่ละองค์ได้บำเพ็ญไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิต เทวดาบางองค์ทำบุญไว้มากก็มีวิมานใหญ่โตและเพียบพร้อมด้วยนางฟ้า(อัปสร) เป็นบริวาร บางองค์ทำบุญไว้น้อยหรือทำพอเป็นพิธี ปราศจากความเคารพเลื่อมใสที่แท้จริง วิมานก็จะไม่สวยงามบริบูรณ์ เช่น กรณีของพระเจ้าปายาสีเมื่อครั้งยังทรงพระชนม์ทรงให้ทานแก่คนเป็นจำนวนมาก ทั้งแก่นักบวชและประชาชนทั่วไป แต่ทรงให้ของไม่ดี เช่น อาหารและเสื้อผ้าที่หยาบ ด้อยคุณภาพ อีกทั้งขณะที่ทรงให้ก็ทรงให้พอเป็นพิธี ทรงให้เหมือนทิ้งขว้าง ไม่ได้เต็มพระทัย เมื่อสวรรคตจึงได้ทรงอุบัติเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช แต่วิมานของพระองค์กลับเป็นวิมานที่ว่างเปล่า ไม่มีทรัพย์สมบัติและบริวารใด ๆ เลย มีเพียงต้นชื่กตันเดียวที่ทางเข้าวิมาน^๑

วิมานของเทวดาระดับผู้นำ เช่น ท้าวจาตุมหาราชทั้ง ๔ องค์ ตั้งอยู่ใน ๔ ทิศของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช กล่าวคือ วิมานของท้าวธตรฐตั้งอยู่ทางทิศตะวันออก ของท้าววิรูปหกอยู่ทางทิศใต้ ของท้าววิรูปักษ์อยู่ทางทิศตะวันตก และของท้าวกุเวรหรือท้าวเวสสุวรรณอยู่ทางทิศเหนือ ในพระไตรปิฎกได้อธิบายถึงความอลังการของวิมานแต่ละหลังไว้มาก เช่น มียานช้าง ยานม้า และยานทิพย์อื่นๆ อีกมากมาย ท้าวจาตุมหาราชทั้ง ๔ ยังได้เนรมิตเมืองไว้อีกหลายแห่ง คือ อาภูนาภูนาคร กุสินาภูนาคร ปรกุกุสินาภูนาคร นาฏปริยานคร และปรกุกุสินาภูนาคร กล่าวเฉพาะท้าวเวสสุวรรณ ทรงเนรมิตเมืองไว้ทางทิศเหนืออีกหลายแหล่ง ได้แก่ กบิวันตนคร ชโนชนคร นวนวตียนคร อัมพรวตียนคร อาพกมันทาราชธานี และวิสาณาราชธานี โดยในราชธานีทั้ง ๒ แห่งนี้มีพวักยักษ์อยู่ประจำหน้าที่แต่ละแผนกคอยรับใช้ท้าวเวสสุวรรณอยู่ตลอดเวลา ในราชธานียังมีห้วงน้ำชื่อธรณีซึ่งเป็นต้นกำเนิดเมฆและฝนที่จะตกลงสู่พื้นโลก มีสภาชื่อว่า ภคลวดี สำหรับเป็นที่ประชุมของพวักยักษ์ มีต้นไม้ซึ่งผลิดอกออกผลเป็นนิธย์ มีหมูนกนานาชนิด เช่น นกยูง นกกระเรียน นกทูเหว่า ร้องประสานเสียงเจื้อยแจ้วไม่ขาด และยังมีสระชื่อ นพินี ซึ่งงดงามและอุดมไปด้วยดอกไม้อันและหมูนกนานาชนิด^๒ นอกจากวิมานซึ่งเป็นที่

^๑ ที.ม.(บาลี), ๑๐/๔๔๑/๓๐๐-๓๐๑.

^๒ ที.ป.(บาลี), ๑๑/๒๘๘-๒๘๙/๑๘๐-๑๘๔.

อยู่อาศัยส่วนตัวของเทวดาแต่ละองค์แล้ว ยังมีสถานที่สำคัญในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ คือ เทวสภา ชื่อสุทธรรมาสำหรับใช้เป็นที่ประชุมของเหล่าเทวดาเพื่อฟังธรรมหรือเพื่อพิจารณาประเด็นสำคัญอื่น ๆ^๑ เช่น ทุกวันพระหรือวันธัมมัสสวนะ ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เหล่าเทวดาจะพากันไปประชุมกันที่เทวสภาสุทธรรมาเพื่อพูดคุยกันเกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ในรอบสัปดาห์ว่าเป็นอย่างไบบ้าง และเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในพรรษาที่ ๗ ของพระองค์ พระองค์ก็เสด็จประทับที่เทวสภาแห่งนี้และเหล่าเทวดาจากสวรรค์ทุกชั้นก็พากันมาเฝ้าพระองค์เพื่อฟังธรรมที่เทวสภาแห่งนี้เช่นกัน

กิจกรรมสำคัญครั้งหนึ่งของเทวสภาแห่งนี้ที่ควรกล่าวถึงคือ ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำเช้าพรรษา เหล่าเทวดาจากชั้นจาตุมหาราชและดาวดึงส์มาประชุมกันเพื่อฟังธรรม โดยมี “ดาวสภา” องค์หนึ่งมาจากพรหมโลกชื่อสังกุมารพรหมเป็นผู้แสดงธรรม สังกุมารพรหมมีความเชี่ยวชาญในการแสดงธรรมเป็นอย่างดี โดยหนึ่งในเทวดาที่ได้มีโอกาสฟังธรรมครั้งนี้แล้วเกิดความชื่นชมและประทับใจคือชนวสภยักษ์ หลักธรรมสำคัญที่ดาวสภาองค์นี้แสดงจนชนวสภยักษ์เกิดความประทับใจ ได้แก่ เรื่องพระคุณของพระรัตนตรัย อิทธิบาท ๔ โอกาส ๓ สติปัฏฐาน ๔ ธรรม ๗ ประการ^๒ เทวสภาสุทธรรมาจึงน่าจะเป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับเทวดาชั้นจาตุมหาราชและชั้นดาวดึงส์สำหรับใช้ทำกิจกรรมร่วมกันโดยอาจมีการเชิญผู้เชี่ยวชาญมาเป็นวิทยากรในบางโอกาสที่สำคัญเช่นที่เชิญสังกุมารพรหมมาแสดงธรรมครั้งนี้

๒.๓ การบังเกิดเป็นเทวดา

พระพุทธเจ้าแม้จะทรงยอมรับความพิเศษของเทวดาว่าเหนือกว่ามนุษย์ในหลายด้าน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเทวดาจะยิ่งใหญ่อยู่เหนือกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์ เทวดาก็จะต้องเผชิญกับความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกข์) และสภาวะที่หาตัวตนที่แท้จริงไม่ได้ (อนัตตา) ทั้งเทวดายังจะต้องเป็นไปตาม “กฎแห่งกรรม” โดยไม่มีข้อยกเว้นเช่นเดียวกับสรรพสัตว์อื่น ๆ ผู้ที่จะไปเกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ไม่ใช่เพราะอำนาจของพระผู้เป็นเจ้า (God) ที่จะมาสร้างสรรคและบันดาลให้เป็นไป หากแต่ทุกอย่างเป็นไปตามอำนาจของกรรม ดังพุทธดำรัสว่า “กัมมํ สุตเต วิภชตี” กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เป็นไปต่างๆ หรือว่า “กัมมุนา วัตตตี โลโก” สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม คำว่า กรรม หมายถึง การกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งเกิดจากเจตนาหรือความจงใจ^๓ ดังนั้น กรรมจึงเป็นตัวกำหนดว่าใครจะเกิดเป็นอะไรและเกิดโดยวิธีไหน เนื่องจากเทวดายังอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรม การเกิดเป็นเทวดาจึงเป็นไปตามอำนาจของกรรม

^๑ ที.ม.(บาลี), ๑๐/๒๘๒/๑๗๘.

^๒ ดูรายละเอียดใน ที.ม.(บาลี) ๑๐/๒๘๔-๒๙๐/๑๗๙-๑๘๗.

^๓ อัง.ฉก.ก.(บาลี), ๒๒/๖๓/๓๙๕.

การเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์แต่ละชั้นเป็นการเกิดที่เรียกว่า โอปปาติกะ คือ การเกิด ผุดขึ้นสมบุรณ์ทันทีโดยไม่ต้องผ่านขั้นตอนการอยู่ในครรภ์ การคลอด และได้รับการเลี้ยงดูจน เติบโตใหญ่ เนื่องจากการเกิดชนิดนี้เป็นไปด้วยอำนาจของผลกรรมที่ได้ทำไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิต ผู้ที่ มีกำเนิดแบบโอปปาติกะนอกจากจะได้แก่เหล่าเทวดาแล้ว ก็ยังรวมถึงสัตว์นรก และมนุษย์บาง จำพวกอีกด้วย มนุษย์บางจำพวกที่เป็นโอปปาติกะนั้น ได้แก่ พระอนาคามีผู้ละสังโยชน์เบื้องต้น ได้ (โอรัมภาคียสังโยชน์) โดยการที่พระอนาคามีเป็นโอปปาติกะนี้ไม่ได้หมายความว่าท่าน สิ้นชีวิตแล้วจึงผุดเกิดขึ้นในร่างใหม่ แต่หมายถึงการผุดเกิดทางจิตที่หลุดพ้นจากอำนาจของ สังโยชน์เบื้องต้น^๑ ซึ่งต่างจากการเกิดแบบโอปปาติกะของเทวดาและสัตว์นรกที่มีได้ก็ต่อเมื่อ ตายจากภพภูมิหนึ่งแล้วจึงบังเกิดในอีกภพภูมิหนึ่งแบบทันทีในร่างทิพย์ที่สมบุรณ์ ในคัมภีร์ พระไตรปิฎกมักบรรยายไว้ว่า เมื่อร่างกายแตกตายไป หลังจากตายแล้ว (กายสุส เกทา ปรม มรณา) บุคคลย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (สุคฺคํ สุคฺติ อูปเปติ) การบังเกิดแบบโอปปาติกะนี้ เป็นไปอย่างรวดเร็วเหมือนหลับอยู่ดี ๆ แล้วสะดุ้งตื่นขึ้น (สฺตฺตปฺปพฺพุตา)

กรรมหรือการกระทำที่ส่งผลให้บังเกิดเป็นเทวดา โดยภาพรวมไม่แบ่งว่าเกิดใน สวรรค์ชั้นไหน คือ การประพฤติสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ดังพระพุทธพจน์^๒ ว่า

อานนฺท กายสุจฺริต วจีสุจฺริต มโนสุจฺริต ที่เรากล่าวว่าควรทำโดยส่วนเดียวนี้ เมื่อผู้ใดกระทำก็พึงหวังอันสูงส่งต่อไปนี้ คือ ตนเองก็กล่าวโทษตนเองไม่ได้ วิญญูชนทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ กิตติศัพท์อันดีงามย่อมขจร ไป ตายไปก็ไม่หลงพินเพื่อน เมื่อกายแตกทำลาย ภายหลังมรณะ ย่อม เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

โดยทั่วไป กายสุจฺริต หมายถึง การไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การไม่ลักขโมย หรือยึดสิ่งของของผู้อื่นมาเป็นของตน และการไม่ประพฤติดังทางเพศ วจีสุจฺริต หมายถึง การ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดจาไร้สาระ และไม่พูดส่อเสียด มโนสุจฺริต หมายถึง ไม่ละโมภ อยากรได้ของผู้อื่น ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น และมีความเห็นถูกต้อง^๓

บางครั้ง พระพุทธองค์ทรงระบุไว้โดยตรงว่า การรักษาองค์แห่งอุโบสถ ๘ หรือศีล ๘ เป็นประจำเมื่อตายไปก็สามารถบังเกิดเป็นเทวดาในกามาพจรสวรรค์ ๖ ชั้นได้^๔ ดังนี้

^๑ ม.มฺว.(บาลี), ๑๒/๖๗/๔๔. โอรัมภาคียสังโยชน์ขั้นต้นมี ๕ อย่าง คือ (๑) สักกายทิฏฐิ ความยึด มั่นในตัวตน-ของกู (๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย (๓) สีลัพพตปรามาส การถือปฏิบัติแบบงมงาย (๔) กาม ราคะ ความติดใจในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสที่ชวนให้หลงมัวเมา และ (๕) ปฏิฆะ ความหงุดหงิดขัดเคือง

^๒ อัง.ทุก.(บาลี), ๒๐/๑๘/๕๗.

^๓ ที.ปา.(บาลี), ๑๑/๓๔๗/๒๓๘.

^๔ อัง.อญฺฐก.(บาลี), ๒๓/๔๒/๒๐๗-๒๐๘.

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เป็นไปได้ที่บุรุษหรือสตรีบางคนในโลกนี้เข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อร่างกายแตกสลายตายไปก็จะพึงเข้าถึงความเป็นพวกเดียวกันกับเหล่าเทวดาชั้นจาตุมหาราช...ชั้นดาวดึงส์...ชั้นยามา...ชั้นดุสิต...ชั้นนิมมานรดี...ชั้นปรนิมมิตสวสวัตดี

องค์แห่งอุโบสถ ๘ หรือศีล ๘ ในข้อความข้างต้นนี้เป็นศีลที่อุบาสกอุบาสิกาสมาทานรักษาในวันพระ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม ๘ ค่ำ และ ๑๕ (หรือแรม ๑๔ ค่ำในเดือนขาด) ประกอบด้วยการตั้งใจ (๑) งดเว้นจากการทำลายชีวิต (๒) เว้นจากถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ (๓) เว้นจากประพฤติดิพพรหมจรรย์ คือ เว้นจากการมีเพศสัมพันธ์ (๔) เว้นจากการพูดเท็จ (๕) เว้นจากของมีนเมา คือสุราเมรัยอันทำให้เกิดความประมาท (๖) เว้นจากการบริโภคอาหารหลังเที่ยงวันไปแล้ว (๗) เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการแสดงอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การทัดทรงดอกไม้ ของหอม และเครื่องลูบไล้ซึ่งเป็นเครื่องประดับตกแต่ง (๘) เว้นจากการนั่งหรือนอนบนที่นั่งหรือที่นอนอันสูงใหญ่หรูหราฟุ่มเฟือย

ในพระพุทธดำรัสจะเห็นว่า บุคคลทำความดีเหมือนกัน (เช่น ประพฤติสุจริต หรือรักษาศีล ๘) แต่ตายแล้วเหตุใดจึงเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นต่างกัน ที่เป็นเช่นนั้นเป็นเพราะความตั้งใจของแต่ละบุคคลต่างกัน กล่าวคือ บุคคลบางคนอาจมีความชื่นชมในสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่งเป็นพิเศษก็สามารถตั้งความปรารถนาที่จะไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นนั้นได้ตั้งแต่สมัยยังมีชีวิตอยู่ โดยหมั่นบำเพ็ญคุณความดีและตั้งจิตอธิษฐานว่าขอให้ได้ไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นที่ตนปรารถนา ดังพระพุทธดำรัส^๑ ว่า

ดูกรภิกษุ บุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติสุจริตด้วยกาย วาจา และใจ เขาพึงมาว่า พวกเทวดาลาหก มีอายุยืน มีวรรณงาม มีความสุขมาก เขาจึงปรารถนาว่า โอหนอ เมื่อตายไป ขอให้เราเข้าถึงความเป็นพวกของเทวดาลาหก เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน มالا ของหอม เครื่องไล้ทา ที่นอน ที่พัก ประทีป และอุปกรณ์แห่งประทีป เมื่อตายไป เขาย่อมเข้าถึงความเป็นพวกของเทวดาลาหก ดูก่อนภิกษุ ข้อนี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นพวกของเทวดาลาหก

มีพระพุทธดำรัส^๒ ตรัสไว้ในทำนองเดียวกันนี้ว่า

ดูกรสารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ มีความมุ่งหวัง (ในผลบุญ) จึงให้ทาน มีจิตผูกพัน (ในผลทาน) จึงให้ทาน มีจิตมุ่งสะสมบุญจึงให้ทาน เขาย่อมให้

^๑ ส.ข.(บาลี), ๑๗/๕๕๑/๒๑๗.

^๒ อง.สตตก.(บาลี), ๒๓/๕๒/๕๑.

ทานด้วยคิดว่า เราละโลกนี้ไปแล้วจักเสวย(ผลแห่งทานนั้น) เขาจึงให้ข้าว น้ำ ผำ ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่ และประทับ เป็นทานแก่สมณพราหมณ์...ดูกรสารีบุตร เขาครีนให้ทานนั้นแล้วตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาชั้นจาตุมหาราช

นอกจากนี้ ยังมีข้อความอีกแห่งหนึ่ง^๑ ที่แสดงไว้ในลักษณะเดียวกันกับข้อความข้างต้นนั้น ดังนี้

ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอยู่อีก บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ ข้าว น้ำ ผำ ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่ แล ประทับ เป็นทานแก่สมณพราหมณ์ เขาย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ตนได้ถวายไป คือ เขาได้ยินมาว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราช...เทวดาชั้นดาวดึงส์...เทวดาชั้นยามา ...เทวดาชั้นดุสิต...เทวดาชั้นนิมมานรดี...เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีอายุ ยืน มีผิวพรรณงาม มากไปด้วยความสุข เขาจึงตั้งใจ อธิษฐานจิต อบรมจิต เช่นนั้น จิตของเขานั้นจมไปในภพที่ต่ำ ไม่ได้อบรมจิตให้ยิ่งขึ้นไป ย่อ เป็นไปเพื่ออุปบัติในภพนั้นๆ ความตั้งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้ เพราะเป็น ของบริสุทธิ์

จากข้อความที่ได้ยกมาข้างต้นนั้นพอสรุปได้ว่า กรรมหรือการกระทำที่จะส่งผลให้ บุคคลไปเกิดเป็นเทวดานั้น ได้แก่

๑. การประพาศขอบทางกาย วาจา และใจ (กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต)
๒. รักษาหรือสมทานศีล ๘
๓. การให้ทาน ด้วยวัตถุทาน ๑๐ ประการ (อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง รวมกัน) กล่าวคือ ให้ข้าว น้ำ ผำ ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่ แล ประทับ

หากผู้ใดประสงค์จะไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นไหนก็ตั้งจิตอธิษฐานให้มันคงที่จะไปเกิด ในสวรรค์ชั้นนั้นๆ แม้แต่การที่ผู้หญิงที่เบื่อหน่ายไม่ต้องการเป็นผู้หญิงอีกต่อไป อยากจะเป็นผู้ชาย ก็ให้มันบำเพ็ญคุณความดีและตั้งจิตอธิษฐานให้ได้เกิดเป็นเทพบุตรได้ เช่น กรณี นางโคปิกาซึ่งเป็นธิดาของเจ้าศากยะ นางมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยและรักษาศีลให้บริบูรณ์ ด้วยความที่นางเบื่อหน่ายในสตรีเพศของตนจึงอบรมจิตเพื่อความเป็นบุรุษ และเมื่อสิ้นชีวิต นางจึงได้บังเกิดเป็นเทพบุตร (เทวดาเพศชาย) มีชื่อว่าโคปกเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^๒

^๑ ที.ปา.(บาลี), ๑๑/๓๓๗/๒๒๘.

^๒ ที.ม.(บาลี), ๑๐/๓๕๓/๒๓๑-๒๓๒.

ส่วนผู้ที่ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นสูงกว่ากามาจรสวรรค์ ๖ ชั้น ล้วนเป็นผู้ผ่านการบำเพ็ญทานสมาธิขั้นต่าง ๆ จนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิตั้งแต่ระดับชั้นปฐมฌานจนถึงระดับฌานสมาบัติขั้นสูงสุดคือเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

แม้การบังเกิดเป็นเทวดาดูเหมือนว่าสูงส่งกว่าการเกิดเป็นมนุษย์ เพราะเทวดาอยู่ในภาวะเป็นทิพย์ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และไม่ต้องต่อสู้ดิ้นรนทำมาหากินเหมือนมนุษย์ แต่จากการพิจารณาหลักฐานจากพระคัมภีร์จะถือว่าการบังเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดาอยู่ในฐานะเดียวกัน คือ เป็นการบังเกิดในสุคติภูมิ ดังพระพุทธองค์ตรัสยืนยันไว้ว่า^๑ “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เทวดาทั้งหลายทราบทั่วกันว่าเทพบุตรนั้นจะต้องจุติจากเทพนิกายแล้ว ย่อมพากันยินดี (กับเทพบุตรนั้น) ด้วยวาทา ๓ ครั้งว่า ท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้แล้วจะไปสู่สุคติ ไปสู่สุคติแล้วจึงได้ลาภอย่างดี และได้ลาภอย่างดีแล้วจึงเป็นผู้ตั้งมั่นด้วยดีเกิด” และยิ่งกว่านั้น พระพุทธเจ้ายังตรัสถึงข้อได้เปรียบของมนุษย์ที่เหนือกว่าเทวดาไว้ ๓ ประการ คือ (๑) เป็นผู้แก้สงสัยมากกว่า (๒) เป็นผู้มั่งคั่งดีกว่า และ (๓) มีโอกาสที่จะประพาศพรหมจรรย์ได้ดีกว่า^๒ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากการเกิดเป็นเทวดาแม้จะมีข้อดีหลายประการที่มนุษย์ไม่มี โดยเฉพาะความสุขความสบาย อยากได้สิ่งใดก็เพียงนึกหรือเฝ้าจิตเอา แต่ข้อดีเหล่านี้อาจทำให้เทวดาหลงระเหิดขาดสติได้ง่าย และไม่มีโอกาสที่จะเห็นความทุกข์ยากซึ่งเป็นความจริงประจำโลกประการหนึ่ง

๒.๔ คุณสมบัติของเทวดา

คุณสมบัติอันโดดเด่นที่ทำให้เทวดาต่างจากมนุษย์ คือ ความเป็นทิพย์ ซึ่งเป็นความพิเศษเหนือธรรมชาติโดยเฉพาะเหนือกว่ามนุษย์อย่างน้อย ๔ ประการ คือ

๑. มีอายุยืน (ทิพย์อายุ) คือ เทวดามีอายุยืนมากกว่ามนุษย์หลายเท่า โดยคิดเฉลี่ย ๕๐ ปีของมนุษย์เท่ากับ ๑ วันของสวรรค์ ซึ่งเท่ากับว่ามนุษย์ตั้งแต่เกิดจนมีอายุได้ ๕๐ ปี บนสวรรค์เพิ่งผ่านไปเพียง ๑ วันทิพย์เท่านั้น อายุทิพย์ของเทวดาในสวรรค์แต่ละชั้นแตกต่างกันไปตามลำดับ ดังนี้

เทวดาชั้นจาตุมหาราช มีอายุ ๕๐๐ ปีทิพย์
 เทวดาชั้นดาวดึงส์ มีอายุ ๑,๐๐๐ ปีทิพย์
 เทวดาชั้นยามา มีอายุ ๒,๐๐๐ ปีทิพย์
 เทวดาชั้นดุสิต มีอายุ ๔,๐๐๐ ปีทิพย์
 เทวดาชั้นนิมมานรดี มีอายุ ๘,๐๐๐ ปีทิพย์
 เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีอายุ ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์^๓

^๑ ขุ.อิติ.(บาลี), ๒๕/๘๓/๒๙๙.

^๒ อง.นวก.(บาลี), ๒๓/๒๑/๓๒๔.

^๓ อง.อฏฐก.(บาลี), ๒๓/๔๒/๒๐๗-๒๐๘.

เมื่อคำนวณอายุของเทวดาในสวรรค์แต่ละชั้นเทียบกับจำนวนปีในโลกมนุษย์ สามารถเทียบได้ดังนี้

สวรรค์กามาพจร	อายุทิพย์	๑ วันในสวรรค์= ปีมนุษย์	ล้านปีโลกมนุษย์
จาตุมหาราช	๕๐๐ ปีสวรรค์	๕๐	๙ ล้านปี
ดาวดึงส์	๑,๐๐๐ ปีสวรรค์	๑๐๐	๓๖ ล้านปี
ยามา	๒,๐๐๐ ปีสวรรค์	๒๐๐	๑๔๔ ล้านปี
ดุสิต	๔,๐๐๐ ปีสวรรค์	๔๐๐	๕๗๖ ล้านปี
นิมมานรดี	๘,๐๐๐ ปีสวรรค์	๘๐๐	๒,๓๐๔ ล้านปี
ปรนิมมิตวสวัตดี	๑๖,๐๐๐ ปีสวรรค์	๑,๖๐๐	๙,๒๑๖ ล้านปี

๒. มีผิวพรรณและรูปร่างงดงามยิ่ง (วณฺณวโนโต) คือ นับแต่บังเกิดเป็นเทวดาก็คงอยู่ในวัยหนุ่มสาวอายุประมาณ ๑๖-๑๗ ปีตลอดกาล จนกว่าจะจุติไปสู่ภพภูมิใหม่ นอกจากนี้ยังมีรัศมีรุ่งเรืองสว่างไสวโดยเฉพาะตอนที่มายังโลกมนุษย์เพื่อมาเฝ้าพระพุทธเจ้า เช่น ตอนที่เทวดามหาราชทั้ง ๔ พร้อมทั้งเทพบริวารได้พากันมาเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เขาคิชฌกูฏ แคว้นมคธ ในตอนคืนเดือนมืด ปรากฏว่าภูเขาคิชฌกูฏสว่างไสวไปด้วยรัศมีของเทวดาเหล่านั้นทั่วทั้งเทือกเขา^๑ หรืออีกครั้งหนึ่งท้าวสักกะจอมเทพพาเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่ถ้ำอินทศาลา บริเวณเขาคินทกะ เขตกรุงราชคฤห์ ปรากฏว่าภูเขาคิชฌกูฏและหมู่บ้านพราหมณ์ชื่ออัมพสัณฑะเกิดความโชติช่วงสว่างไสวไปทั้งหมดด้วยรัศมีของเทวดาเหล่านั้น จนชาวบ้านในหมู่บ้านนั้นและหมู่บ้านใกล้เคียงพากันตกใจนึกว่าไฟไหม้ที่ภูเขาคิชฌกูฏและหมู่บ้านพราหมณ์นั้น^๒

๓. เฝียบพร้อมด้วยความสุข (สุขพหุลา) ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงความสุขทั้งปวงอันจะพึงมีบนโลกมนุษย์หากนำไปเทียบกับความสุขของเทวดาแล้วนับว่าเล็กน้อยมาก ไม่ถึงเสียหนึ่งของความสุขในสวรรค์^๓ อีกตัวอย่างหนึ่งคืออาหารของมนุษย์นั้นเป็นอาหารชนิดหายาก ๆ ไม่เป็นอาหารทิพย์ เหมือนสุราโภชนหรืออาหารทิพย์สำหรับเหล่าเทวดา ดังข้อความในขุททกนิกาย ชาดก^๔ บรรยายไว้ว่า

สุราโภชนนั้นอันเทวดาบริโภคแล้วย่อมกำจัดโทษได้อีก ๑๒ ประการ
กล่าวคือ ความหิว ความกระหาย ความไม่ยินดี ความกระวนกระวาย ความ

^๑ ที.ปา.(บาลี), ๑๑/๒๗๕/๑๖๙.

^๒ ที.ม.(บาลี), ๑๐/๓๔๖/๒๒๖-๒๒๗.

^๓ อง.อฏฐก.(บาลี), ๒๓/๔๒/๒๐๗.

^๔ ขุ.ชา.(บาลี), ๒๘/๒๒๙/๗๙.

อ่อนล้า ความโกรธ ความผูกโกรธ ความทะเลาะวิวาท ความจุกเสียด ความ
หนาว ความร้อน และความเกียจคร้าน ดังนั้น สุทธาโชนจึงมีรสอันสูงสุด

๔. มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ (อิทธิมนโต) สามารถควบคุมหรือเนรมิตสิ่งต่าง ๆ
ให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ ดังเช่นกรณีของกลุ่มเทวดาที่มีชื่อลงท้ายว่าวลาหกทั้ง ๕ กลุ่ม
คือ สัตวลาหก อุณหวลาหก อัปภวลาหก วาตวลาหก และวัสสวลาหก ที่มีอิทธิฤทธิ์กำกับดูแล
ธรรมชาติหรือฤดูกาล โดยสัตวลาหกอำนวยการทำให้อากาศหรืออุณหภูมิเย็น อุณหวลาหก
สามารถทำให้อากาศร้อน อัปภวลาหกทำให้เกิดเมฆหมอกบนท้องฟ้าหรือสามารถบัง
พระอาทิตย์ได้ วาตวลาหกทำให้เกิดลมมรสุมหรือพายุได้ และวัสสวลาหกบันดาลให้ฝนตกได้
จึงเท่ากับว่าเทวดากลุ่มนี้สามารถบันดาลให้สภาพดินฟ้าอากาศเป็นปกติก็ได้ ทำให้ผิดปกติ
ก็ได้^๑ นอกจากนี้ในจันทิมสูตรและสุริยสูตรยังกล่าวถึงจันทิมเทพบุตรและสุริยเทพบุตรว่าเป็นผู้มี
ฤทธิ์ทำให้โลกนี้สว่างไสว หากถูกจอมอสูรชื่อราหูมารบกวนโดยการจับอมไว้ก็จะทำให้เกิดความ
มืดมนและคนในโลกก็จะเดือดร้อนได้^๒ พระอินทร์หรือท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพแห่งสวรรค์ชั้น
ดาวดึงส์สามารถแปลงกายเป็นช่างทอผ้าผู้สูงวัยพร้อมกับนางสุชาดาซึ่งเป็นพระมเหสีเพื่อมา
ลงถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระมหากัสสปเถระผู้เพิ่งออกจากฌานสมาบัติใหม่^๓

คุณสมบัติที่ประมวลมาข้างต้นนี้มีอยู่โดยทั่วไปแก่เทวดาทุกองค์ ส่วนเทวดาที่เป็น
ระดับผู้นำหรือเป็นจอมเทพในสวรรค์แต่ละชั้นมีคุณสมบัติพิเศษเหนือกว่าเทวดาองค์อื่น ๆ^๔
ดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาเทวดาในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชนั้น
ท้าวมหาราชทั้ง ๔...บรรดาเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น ท้าวสักกะผู้เป็น
จอมแห่งเทพ...บรรดาเทวดาในสวรรค์ชั้นยามานั้น สุยามเทพบุตร...บรรดา
เทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิตนั้น สันดุสิตเทพบุตร...บรรดาเทวดาในสวรรค์
ชั้นนิมมานรดีนั้น สุนิมมิตเทพบุตร...บรรดาเทวดาในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตว
สวัตตินั้น ปรนิมมิตวสวัตตีเทพบุตร...ได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุคือทานมี
ประมาณยิ่ง ได้บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุคือศีลมีประมาณยิ่ง ย่อมเหนือกว่า
เทวดาชั้นจาตุมหาราช...ชั้นดาวดึงส์...ชั้นยามา...ชั้นดุสิต...ชั้นนิมมานรดี...
ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ด้วยฐานะ ๑๐ ประการ คือ (๑) ด้วยอายุอันเป็นทิพย์
(๒) ด้วยผิวพรรณอันเป็นทิพย์ (๓) ด้วยความสุขอันเป็นทิพย์ (๔) ด้วยยศ

^๑ ส.บ.(บาลี), ๑๗/๖๐๒-๖๐๖/๒๑๘-๒๒๐.

^๒ อง.ติก.(บาลี), ๑๕/๙๐-๙๑/๕๘-๕๙.

^๓ ขุ.อุ.(บาลี), ๒๕/๒๗/๑๓๑-๑๓๒.

^๔ อง.อฏฐก.(บาลี), ๒๓/๓๖/๑๙๘-๑๙๙.

อันเป็นทิพย์ (๕) ด้วยความเป็นใหญ่อันเป็นทิพย์ (๖) ด้วยรูปร่างอันเป็น
ทิพย์ (๗) ด้วยเสียงอันเป็นทิพย์ (๘) ด้วยกลิ่นอันเป็นทิพย์ (๙) ด้วยรสอัน
เป็นทิพย์ (และ) (๑๐) ด้วยสัมผัสอันเป็นทิพย์

หมายความว่าในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ท้าวมหาราชทั้ง ๔ มีคุณสมบัติพิเศษยิ่งกว่า
เทวดาอื่นๆ ที่อยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ในชั้นดาวดึงส์ ท้าวสักกะก็มีคุณสมบัติพิเศษเหนือ
เทวดาทุกองค์ในชั้นนี้ ในชั้นต่อๆ มา สุยามเทพบุตร สันดุสิตเทพบุตร สุนิมิตเทพบุตร และ
ปรนิมิตเทพบุตร ต่างก็มีความพิเศษเหนือกว่าเทวดาทั้งหลายในชั้นของตน โดยคุณสมบัติ
ที่เหนือกว่านั้นมี ๑๐ ประการ คือ มีอายุ ผิวพรรณ สุขสบาย ยศศักดิ์ อำนาจ รูปร่าง เสียง
กลิ่น รส และสัมผัส ที่ดีกว่าประณีตกว่าเทวดาทั่วไปในชั้นของตน

ในทางกายภาพ ชีวิตของเทวดาเริ่มต้นด้วยการเกิดในลักษณะที่เรียกว่าโอปปาติกะ
คือ เกิดผุดขึ้นทันที ไม่ต้องอาศัยครรภ์เหมือนสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ไม่ต้องอาศัยไข่เหมือนสัตว์
ปีก และไม่ต้องเกิดในที่อัปสันสกปรกเหมือนตัวหนอนหรือเชื้อโรคต่าง ๆ พอเกิดผุดขึ้นแล้วก็อยู่
ในวัยหนุ่มสาวทันที ทั้งมีรูปร่างผิวพรรณงดงาม ไม่พิกลพิการ ทุกอย่างอยู่ในเกณฑ์พอดี ไม่มี
ความรู้สึกหนาวหรือร้อน ไม่มีอาการที่แสดงถึงความแก่หรือความไม่สบาย เช่น ฟันหักหรือผม
หงอก ชีวิตเพียบพร้อมไปด้วยรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส อันน่าปรารถนา อย่างไรก็ตาม
แม้จะเป็นเทวดาและมีทุกอย่างเป็นทิพย์ ก็ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏเช่นเดียวกับ
สรรพสัตว์ที่ยังไม่หมดกิเลสตัณหาจนกว่าจะได้บรรลुพระนิพพาน ก่อนที่จะจุติไปเกิดในภพภูมิ
ใหม่จะมีสัญญาณเดือนเทวดา ๕ ประการเพื่อให้รู้ตัวล่วงหน้า ได้แก่

๑. ดอกไม้ทิพย์ประจำตัวเหี่ยวแห้ง
๒. ผ้าทิพย์เศร้าหมอง
๓. เหนือไหล่จากรักแร้
๔. ผิวพรรณเศร้าหมอง
๕. ไม่ยินดีในที่อยู่อาศัยของตน^๑

เมื่อเทวดาตาย(จุติ) จะไม่ปรากฏซากศพเหมือนมนุษย์เพราะมีร่างเป็นทิพย์ แต่จะ
ถือปฏิสนธิ (เกิด) ใหม่ทันทีในภพภูมิที่เหมาะสมกับกรรมที่ได้ทำไว้ หากได้ทำความดีไว้มาก
ก็จะไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นที่สูงกว่าเดิม หรือหากไม่ได้ทำความดีพิเศษอะไรก็จะบังเกิดในโลก
มนุษย์

คุณสมบัติที่แสดงมานั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นคุณสมบัติภายนอกของเทวดา ซึ่ง
เหนือกว่าคุณสมบัติของมนุษย์เป็นอันมาก ทั้งนี้เป็นเพราะกรรมดีที่เคยสั่งสมไว้ส่งผลให้มี
คุณสมบัติที่พิเศษเช่นนี้ แต่หากพิจารณาคุณสมบัติภายในคือจิตใจและปัญญาปรากฏว่าเทวดา

^๑ ขุ.อิติ.(บาลี), ๒๕/๘๓/๒๙๙.

ทั่วไปก็ยังมีวิชาไม่รู้จักรวม ดังเช่นปัญหาที่ถกเถียงกันว่าอะไรเป็นมงคล อะไรไม่ใช่มงคล ซึ่งเป็นปัญหาที่ตอบกันไปต่าง ๆ นานากินเวลาถึง ๑๒ ปี เทวดาทุกระดับชั้นไม่มีใครสามารถตอบได้จึงส่งเทวดาองค์หนึ่งเป็นตัวแทนมาทูลถามเรื่องมงคลกะพระพุทธรเจ้าอันเป็นที่มาของ มงคลสูตร^๑ ในพระสูตรจำนวนมากกล่าวถึงการที่เทวดาโดยเฉพาะท้าวสักกะจอมเทพ แห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์มักพาเทวดาที่เป็นบริวารมาเข้าเฝ้าเพื่อทูลถามปัญหาหรือเพื่อบำเพ็ญ บุญเป็นกรณีพิเศษอยู่เสมอ เช่น ในสักกปัญหสูตร ท้าวสักกะทูลถามปัญหาสำคัญ ๑๐ ประเด็น และได้แสดงความพอใจที่พระพุทธรเจ้าทรงแก้ข้อข้องใจได้จึงแสดงความนับถือต่อพระพุทธรองค์^๒ พกพรหมแม้จะเป็นเทวดาชั้นสูงแต่ก็ยังหลงทะนงตนว่ายิ่งใหญ่เป็นนรินทร์จนพระพุทธรเจ้าต้อง เสด็จไปโปรดให้หายพยศ^๓ ท้าวสักกะจอมเทพก็ยังมัวเมาในทิพยสมบัติของตนและยังมีความ หวาดกลัวว่าจะหมดอำนาจ^๔ จันทิมเทพบุตรและสุริยเทพบุตรเมื่อถูกอสุรินทราหูอมก็เกิดความ หวาดกลัวจนต้องเปล่งวาจาขอพึ่งพระพุทธรคุณ อสุรินทราหูจึงยอมปล่อย^๕

เมื่อเทวดายังอยู่ในฐานะเป็นปุถุชน จึงยังมีกิเลสตัณหาบางอย่างน้อยบ้าง และยังได้ บังเกิดในสวรรค์ซึ่งเป็นแดนที่พรั่งพร้อมด้วยความสมบูรณ์พูนสุข อุดมไปด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสที่ชวนให้หลงใหล ก็ยังทำให้เกิดความเพลิดเพลिनและหลงระเรีงได้ง่าย โอกาสที่จะพัฒนาจิตใจและปัญญาให้เกิดความสะอาด สว่าง สงบ จึงลดน้อยลงไป ดังปรากฏ กรณีตัวอย่างคือ เทวดากลุ่มชิตหาปฐิสกาซึ่งเมื่อได้บังเกิดเป็นเทวดาด้วยผลแห่งกรรมดีที่ได้ สร้างไว้แล้วก็มัวหลงเพลิดเพลिनในสมบัติทิพย์และนางพ้านับพันที่แวดล้อม เสพเสวยกามคุณทั้ง ๕ ด้วยความสนุกสนานเพลิดเพลिनจนลืมนิบริโกอาหารทิพย์ ในที่สุดต้องจุติไปก่อนเวลาอันควร และยังมีกรณีเทวดากลุ่มมโนปโทสิกาที่ได้บังเกิดเป็นเทวดาเพียบพร้อมด้วยสมบัติทิพย์ มากมายเช่นกัน แต่พอเห็นเทวดาองค์อื่นมีสมบัติทิพย์เหนือกว่าตนก็ทำใจไม่ได้ จึงโกรธ อึดอัด ขัดใจ อิจฉาริษยาสมบัติของเทวดาอื่น จิตใจก็ปั่นเฟือนด้วยอำนาจความโกรธและอิจฉาริษยา ทำให้ร่างกายซูบซีด และสุดท้ายต้องจุติไปก่อนเวลาอันควรเช่นเดียวกับเทวดากลุ่มชิตหาปโทสิ กา^๖ ดังนั้น กามคุณทั้ง ๕ ก็ดี ทรัพย์สมบัติอันเป็นทิพย์ก็ดี เป็นเหมือนดาบ ๒ คมไม่เว้นแม้แต่ เทวดา ถ้ามีสติรู้จักยับยั้งชั่งใจเสพแต่พอประมาณก็สามารถหาความสุขได้จากสิ่งเหล่านี้ แต่หาก ขาดสติแล้วสิ่งเหล่านี้ก็จะกลายเป็นโทษส่งผลให้เจ้าของต้องมัวเมาเป็นไป มนุษย์ที่พัฒนาตนดี แล้วเช่นพระพุทธรเจ้าและพระอรหันตสาวกผู้รู้แจ้งเห็นจริงทั้งหลายจึงมีสติมีปัญญารู้เท่าทันโทษ ภัยของสิ่งเหล่านี้ เทวดาและมนุษย์ทุกระดับชั้นจึงให้ความเคารพนับถือท่านเหล่านี้เป็นอย่างยิ่ง

^๑ มงฺกล.อ. ๑/๔-๕.

^๒ ที.ม.(บาลี), ๑๐/๓๕๗-๓๗๑/๒๓๖-๒๔๖.

^๓ ส.ส.(บาลี), ๑๕/๑๗๕/๑๗๑-๑๗๔.

^๔ ม.ม.ุ.(บาลี), ๑๒/๔๓๗/๔๖๘.

^๕ ส.ส.(บาลี), ๑๕/๕๐-๕๑/๕๘-๕๙.

^๖ ที.ปา.(บาลี), ๑๑/๔๒,๔๔/๒๖-๒๗.

๒.๕ ธรรมเนียมปฏิบัติต่อเทวดา

เนื่องจากพระพุทธศาสนาปฏิเสธความเชื่อที่ว่าพระเจ้า(พระพรหม)เป็นผู้สร้างโลก และสรรพสิ่ง ชะตาชีวิตของมนุษย์จึงต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้าเท่านั้น แต่พระพุทธศาสนาก็มองรับว่าในโลกสันนิบาตหรือในจักรวาลอันไม่มีที่สิ้นสุดนี้มีชีวิตอยู่มากมายที่พิเศษกว่ามนุษย์ โดยเฉพาะเทวดา ซึ่งมีอยู่มากมายหลายระดับนับไม่ถ้วน บ้างก็มีความปรารถนาดี บ้างก็เป็นอันตราย มีความอิจฉาริษยาต่อมนุษย์ แม้จะอยู่กันคนละมิติ แต่เพราะเทวดามีฤทธิ์เดชอำนาจพิเศษกว่ามนุษย์จึงอาจเข้ามายุ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตมนุษย์ได้ ดังนั้น พุทธศาสนิกชนที่ดีจึงควรมีธรรมเนียมปฏิบัติที่เหมาะสมต่อเทวดาโดยไม่ให้เสียหลักของพระพุทธศาสนา โดยผู้วิจัยได้ประมวลธรรมเนียมปฏิบัติต่อเทวดาเท่าที่จะไม่ขัดหลักการของพระพุทธศาสนาได้ ๔ ประการ คือ (๑) เทวดาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา (๒) เทวดานุสติ ระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา (๓) เจริญเมตตาต่อเทวดา และ (๔) อัญเชิญเทวดามาเป็นสักขีพยานในการทำความดี

๑. เทวดาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา ข้อปฏิบัตินี้เป็นหนึ่งในหลักการรู้จักใช้สอยโภคทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ที่เรียกว่า ทำพลี ๕ อย่าง คือ ญาติพลี ใช้ทรัพย์สงเคราะห์ญาติ อติถิพลี ต้อนรับแขก ราชพลี เสียภาษีหรือบริจาคทรัพย์บำรุงกิจการของประเทศ ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ และเทวดาพลีเป็นข้อสุดท้าย^๑ กล่าวเฉพาะการทำบุญอุทิศให้เทวดานี้ ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่พึงกระทำต่อสิ่งที่มนุษย์นับถือ โดยการบริจาคทรัพย์หรือใช้จ่ายทรัพย์สินให้เกิดประโยชน์แล้วอุทิศคุณความดีนั้นให้แก่เทวดา ซึ่งผู้บำเพ็ญเทวดาพลีย่อมได้ประโยชน์อย่างน้อย ๒ ประการ คือ ได้ทำบุญทำทานและได้อุทิศส่วนกุศลให้แก่เทวดาอีกส่วนหนึ่ง ตัวอย่างหนึ่งของการทำเทวดาพลีนี้มีปรากฏในมหาปริณิพพานสูตรตอนหนึ่งที่สุริยมหาอำมาตย์กับวัสสการพราหมณ์ทำบุญถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยเหล่าภิกษุสงฆ์ ในตอนท้ายพระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาสรุปใจความไว้ว่า บุคคลผู้ฉลาดบำรุงเลี้ยงท่านผู้ทรงศีลประพฤติพรหมจรรย์อยู่ในที่ใด พึงอุทิศส่วนกุศลให้แก่เทวดาในที่นั้นๆ เมื่อเทวดาได้รับการนับถือนี้นี้แล้วก็จะนับถือตอบและช่วยอนุเคราะห์ส่งเสริมให้มีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป^๒

๒. เทวดานุสติ ระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้เป็นเทวดา ข้อปฏิบัตินี้ไม่ได้มุ่งให้ระลึกถึงเทวดาโดยตรง แต่สอนให้พิจารณาหลักการที่ใครก็ตามทำให้บริบูรณ์แล้วจะทำให้บังเกิดเป็นเทวดา ดังพุทธดำรัสว่า “ดูกรมหานาม คราวใดอริยสาวกยังระลึกถึงความมีศรัทธา ศีล สุตะ (การศึกษาเล่าเรียน) การเสียสละ และปัญญา ทั้งของตนและของเทวดาเหล่านั้น คราวนั้นจิตของเขาย่อมไม่ถูกราคะครอบงำ ไม่ถูกโทสะครอบงำ ไม่ถูกโมหะครอบงำ”^๓ พระพุทธพจน์นี้

^๑ อัง.ปญจก.(บาลี), ๒๒/๔๑/๔๘.

^๒ ที.มหา.(บาลี), ๑๐/๘๓-๘๔/๑๐๔-๑๐๕.

^๓ อัง.ฉก. (บาลี), ๒๒/๒๘๑/๓๒๑.

แสดงถึงคุณธรรมสำคัญมีศรัทธาเป็นต้นที่ทำให้บุคคลไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ หากแต่ละคนมีคุณธรรมเช่นเดียวกันก็จะได้บังเกิดเป็นเทวดาเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ขณะที่ระลึกถึงคุณธรรมเหล่านี้ก็จะช่วยให้จิตใจปลอดโปร่งจากกิเลสหลักๆ ๓ ประการ คือ ราคะ ความใคร่ โทสะ ความโมโหหงุดหงิด และโมหะ ความหลงไม่รู้จริง การระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้เป็นเทวดาจึงเปรียบเสมือนการชื่นชมยินดีบุคคลต้นแบบแห่งความดีคือเทวดา เพราะก่อนจะไปบังเกิดเป็นเทวดา พวกเขาที่เคยทำความดี เช่น มีศรัทธา มีศีล มาก่อน

๓. เจริญเมตตาต่อเทวดา การแผ่เมตตาเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับชาวพุทธมาแต่ครั้งพุทธกาล เพราะพุทธเจ้าทรงสอนให้แผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ ไม่ให้อาฆาตพยาบาทจองเวรกัน ให้ส่งความปรารถนาดีต่อกัน โดยผู้ใดที่แผ่เมตตาเป็นประจำย่อมได้อานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ (๑) หลับสบาย (๒) ตื่นก็สบาย (๓) ไม่ฝันร้าย (๔) เป็นที่รักของมนุษย์ (๕) เป็นที่รักแม้ของผู้ที่มีชื่อนมนุษย์ (๖) เทวดาย่อมรัก (๗) ไฟ ยาพิษ หรืออาวุธไม่กล้ากราย (๘) จิตตั้งมั่นเร็ว (๙) สีสหน้าผ่องใส (๑๐) ตายอย่างมีสติ และ (๑๑) หากไม่บรรลุนิพพานขั้นสูงก็จะไปบังเกิดในพรหมโลก^๑ ในชั้นอรรถกถาได้เล่าถึงเรื่องราวของภิกษุกลุ่มใหญ่ที่พากันไปปฏิบัติธรรมในป่าลึก เหล่าเทวดาที่สถิตในป่านั้นเกรงใจภิกษุทั้งหลายจึงหลีกทางให้ระยะหนึ่ง แต่เมื่อเห็นว่าพวกภิกษุจะปักหลักอยู่นานจึงพากันแปลงกายมาหลอกลอนภิกษุต่างๆ นานา พวกภิกษุเห็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวจึงพากันหนีออกจากป่าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแนะนำให้ภิกษุสาธยายเมตตสูตร^๒ ก่อนเดินทางเข้าป่าแห่งนั้น พวกภิกษุกลับไปป่านั้นอีกครั้งโดยพากันสวดเมตตสูตรตามที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำตั้งแต่ปากทางเข้าป่า พวกเทวดาได้ยินดังนั้นก็เกิดมีจิตเมตตาต่อพวกภิกษุ จึงยินดีต้อนรับและคอยปกป้องดูแลภิกษุให้ปฏิบัติธรรมด้วยดี^๓

เรื่องนี้เป็นตัวอย่างการปฏิบัติต่อเทวดาด้วยท่าทีแห่งเมตตา ไม่ใช่การประจบประแจงเพื่อหวังผลหรือสยบยอมต่อเทวดาด้วยความขลาดกลัว แต่เป็นการแสดงความจริงใจ ไม่เป็นศัตรูต่อเทวดา จึงทำให้เทวดาเข้าใจและยอมรับ โดยเมตตสูตรนี้ถือเป็นพระสูตรสำคัญที่ชาวพุทธรุ่นหลังนิยมนำมาใช้สาธยายในงานมงคลต่างๆ เพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์

๔. อัญเชิญเทวดามาร่วมทำความดี ข้อนี้เป็นแนวปฏิบัติที่ชาวพุทธนิยมทำเมื่อจัดงานสำคัญหรืองานบุญ โดยจัดให้มีพิธีบวงสรวงอัญเชิญเทวดาหรือสิ่งศักดิ์ทั้งหลายให้มาเป็นสักขีพยานในการทำความดีหรือในการเริ่มต้นงานสำคัญ ตัวอย่างหนึ่งที่ปฏิบัติกันดาษดื่นคือ

^๑ อัง.เอกาทศก.(บาลี), ๒๔/๒๒๒/๓๗/๐-๓๗/๑.

^๒ เมตตสูตรหรือกรณียเมตตสูตร มีเนื้อหาว่าด้วยการตั้งจิตประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปในสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าในทุกหนทุกแห่งโดยปรารถนาให้ทุกชีวิตมีความปรารถนาดีต่อกัน ไม่พึงเบียดเบียนกัน ให้ทุกชีวิตอยู่ดีมีสุขกันถ้วนหน้า ดูรายละเอียดใน ขุ.ขุททก.(บาลี), ๒๕/ ๑๐/๑๓-๑๔.

^๓ ธ.อ.๒/๑๔๐-๑๔๓.

บทสวดชุมนุมเทวดาหรือบทอัญเชิญเทวดา ที่มีบทเริ่มต้นว่า “สมนตา จกกวาเพสุ อตฺราจจฺนตฺตฺเทวตา สทฺธมฺมํ มุนิราชสฺส สฺสณฺตฺตฺ สคฺคโมกฺขทํ...” ขออัญเชิญเทวดาทั้งหลายในจักรวาลทั้งหลายโดยรอบมาประชุมกัน ณ ที่นี้ ขอเชิญฟังพระสัทธรรมที่ชี้ทางไปสู่สวรรค์และนิพพานของพระจอมมุนีเจ้ากัณเฑาะ...^๑ การอัญเชิญเทวดามาร่วมงานสำคัญนี้ถือเป็นการชักชวนให้เทวดามาร่วมกันทำความดี ไม่ใช่อัญเชิญมาเพื่อหวังผลประโยชน์จากเทวดา

จะเห็นได้ว่าทั้ง ๔ ธรรมเนียมปฏิบัติข้างต้นนี้เป็นการแสดงจุดยืนหรือท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อเทวดาโดยไม่สุดโต่งไปข้างใดข้างหนึ่ง คือ ไม่ใช่ปฏิเสธเทวดาโดยสิ้นเชิงและไม่ใช่การประจบประแจงเอาใจเทวดาจนเกินพอดี แต่เป็นการให้เกียรติเทวดาในฐานะเพื่อนร่วมสังสารวัฏด้วยกัน ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็มีหน้าที่สำคัญคือการฝึกฝนพัฒนาตนให้พ้นจากอำนาจของกิเลสตัณหาเพื่อจะได้บรรลุนิพพานอันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต ส่วนเทวดาจะช่วยเหลือหรือลงโทษอะไรต่อมนุษย์นั้นก็ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกของเทวดาเอง การทำดีหรือทำไม่ดีก็ย่อมส่งผลโดยตรงต่อเทวดานั้นๆ ตามกฎแห่งกรรม สุตทำยมมนุษย์และเทวดาจึงวัดกันที่คุณธรรมเป็นหลัก ใครมีคุณธรรมสูงกว่าก็ย่อมได้รับความนับถือจากอีกฝ่ายหนึ่ง

^๑ ธนิต อยู่โพธิ์, *อานุภาพพระปริตต์*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (คณะศึกษานอกศึกษาลัยจัดพิมพ์ถวายพระครูใบฎีกาพยากรณ์ (ท้วม เวสารชฺโช) วัดแสนสุขสุทธาราม ชลบุรี ๒๕๓๗), หน้า ๓๘.